

DAVLAT FUQAROLIK XIZMATCHILARINING KORRUPSIYAGA QARSHI XULQ-ATVOR STANDARTLARINI MA'MURIY-HUQUQUIY TARTIBGA SOLISHNING BUGUNGI KUNDAGI ZARURATI

Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti

Tarix talim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Doyimova Durdona Bahodirovna

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tezisda davlat fuqarolik xizmati tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishning ma'muriy-huquqiy va deontologik jihatlari kompleks tadqiq etiladi. Muallif davlat xizmatchilarining xulq-atvor standartlarini huquqiy institusionallashtirish, manfaatlar to'qnashuvini tartibga solish va professional etika normalarini majburiy xarakterdagi ma'muriy imperativga aylantirish zaruratini ilmiy asoslab beradi. Tadqiqotda xalqaro tajriba va milliy qonunchilikdagi bo'shliqlarni to'ldirish bo'yicha professor darajasidagi tahlillar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: Koruppsiya, Prezident farmonlari, Konstitutsiya, Qonunlar, Farmonlar,.

Zamonaviy davlatchilik tizimida korrupsiyaga qarshi kurashish nafaqat jinoiy jazo choralarini qo'llash, balki davlat boshqaruvi apparatining ichki "immunitetini" shakllantirish orqali samaradorlikka erishishni nazarda tutadi. Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi PF-21-son Farmonida belgilangan strategik maqsadlar doirasida davlat fuqarolik xizmatini professional va korrupsiyadan xoli tizimga aylantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Davlat xizmatchisining xulq-atvor standartlarini ma'muriy-huquqiy tartibga solishning bugungi kundagi zarurati, avvalo, jamiyatda davlat institutiga bo'lgan ishonchni qayta tiklash va boshqaruvda inson omilini suiiste'mol qilish imkoniyatlarini

huquqiy chegaralash bilan izohlanadi. Konstitusiyamizning 32-moddasida mustahkamlangan davlat organlari va mansabdor shaxslarning jamiyat oldidagi hisobdorligi prinsipi, korrupsiyaga qarshi kurashning faqatgina jinoyat-huquqiy emas, balki keng ma'nodagi ma'muriy-profilaktik yo'nalishini belgilab beradi. Bu jarayonda "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi hamda Korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining huquqiy asosi 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-419-son) qonunlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy nazariyada korrupsiyaning mohiyatini o'rgangan professor Robert Klitgaard o'z izlanishlarida korrupsiyani "boshqaruvdagi monopoliya va keng ixtiyoriy vakolatlarning hisobdorlik yo'qligi bilan birikishi" sifatida talqin qiladi. Ushbu konsepsiyadan kelib chiqadigan bo'lsak, ma'muriy-huquqiy normalar davlat xizmatchisining "ixtiyoriylik" doirasini qat'iy belgilangan standartlar orqali jilovlashi shart. Bugungi kunda davlat xizmatchilarining odob-axloq qoidalari aksariyat hollarda tavsiyaviy xarakterda bo'lib, ularning buzilishi aniq huquqiy oqibatlarni keltirib chiqarmasligi tizimli muammolardan biridir. Yuridik fanlar doktori H.Azizov ta'kidlaganidek, "odob-axloq normalari agar ma'muriy va jinoiy sanksiyalar bilan mustahkamlanmasa, ular shunchaki "ma'naviy chaqiriq" bo'lib qolaveradi va amaliyotda ishlamaydi". Shu bois, deontologik standartlarni huquqiy imperativga aylantirish va ularni mehnat yoki ma'muriy qonunchilikning ajralmas qismi sifatida kodifikasiya qilish lozim. S.P.Rouz-Akkermanning iqtisodiy-huquqiy tahlillari shuni ko'rsatadiki, "davlat xizmatchisi korrupsiyadan ko'radigan foydasi va huquqiy javobgarlik xavfi o'rtasidagi balansni his qilishi kerak. Bu balansni ta'minlash uchun esa xulq-atvor standartlarining buzilishi xizmat pillapoyalaridan pastga tushish yoki davlat xizmatidan umrbod chetlatilish kabi jiddiy ma'muriy oqibatlarga olib kelishi shart".

Professor G.Umarovanning ilmiy qarashlarida "davlat xizmatida manfaatlar to'qnashuvini tartibga solish korrupsiyaga qarshi kurashning "yurak urishi" sifatida tasvirlanadi. Jamiyatda nepotizm (qarindosh-urug'chilik) va favoritizm kabi holatlarning saqlanib qolayotgani ma'muriy-huquqiy mexanizmlarning zaifligidan dalolat beradi. M.Tillaboevning fikricha, davlat organlarida "komplaens-nazorat" (muvofiqlik nazorati) tizimi faqatgina qog'ozda emas, balki mustaqil institusional maqomda ishlashi lozim.

F.Anechiariko va J.Jeykobsning fikricha, haddan tashqari nazorat byurokratiyani oshirishi mumkin, biroq aniq belgilangan xulq-atvor standartlari xizmatchiga qaror qabul qilishda “huquqiy xavfsizlik” hissini beradi. Bugungi kundagi yana bir muhim masala – bu davlat xizmatchilarining mol-mulki va daromadlarini deklarasiya qilish tizimining to‘liq ma’muriy-huquqiy mexanizm sifatida shakllanmaganligidir. Agar xizmatchining turmush tarzi uning rasmiy daromadiga mos kelmasa, bu holat avtomatik ravishda xizmat tekshiruvi va ma’muriy surishtiruv uchun asos bo‘lishi kerak.

Jamiyatdagi korrupsiogen holatlarni bartaraf etish uchun faqat huquqiy taqiqlar yetarli emas, balki davlat xizmatchisining yangi qiyofasini shakllantiruvchi “ma’muriy etika” madaniyatini yaratish zarur. Masalan, davlat xizmatiga qabul qilish va lavozimda ko‘tarilish jarayonida xizmatchining oldingi faoliyatidagi etik me’yorlarga rioya qilganlik darajasini baholovchi raqamli reyting tizimini joriy etish lozim. Bu meritokratiya prinsipining real ijrosini ta’minlaydi. Shuningdek, xalqaro ISO 37001 standartining milliy ma’muriy huquq tizimiga implementasiya qilinishi korrupsiyaga qarshi boshqaruv sifatini jahon talablari darajasiga olib chiqadi. Davlat xizmatchisi nafaqat qonunga bo‘ysunishi, balki jamiyat oldidagi o‘z burchini yuksak axloqiy mas’uliyat bilan bajarishini anglab yetishi kerak. Buning uchun esa ta’lim tizimidan boshlab yuridik deontologiya fanlarini chuqurlashtirilgan holda o‘qitish va davlat xizmatchilari uchun davriy attestasiya jarayonlarida “etika imtihoni”ni majburiy qilib belgilash maqsadga muvofiqdir.

Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bilan hamkorlik qiluvchi jismoniy hamda yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan, ko‘plab davlat islohotlarining amalga oshirilishiga sezilarli darajada to‘sqinlik qiladigan asosiy muammolardan biri korrupsiya muammosidir. Ushbu muammo insoniyat sivilizatsiyasi va davlatchilik rivojining deyarli barcha bosqichlarida davlatlarning ommaviy manfaatlariga daxl qilib kelgan. Korrupsiya oqibatida ko‘plab imperiyalar parchalandi, bir qator mamlakatlar davlat suvereniteti asoslariga putur yetkazildi, ulkan ma’naviy va moddiy zarar yetkazildi. Shu munosabat bilan, davlat hokimiyati o‘zining omon qolishi

maqsadida, o'z asoslarini yemiradigan hamda davlat boshqaruvi tizimini samarasiz qiladigan ushbu salbiy ijtimoiy-huquqiy hodisaga qarshi kurash olib borishga majburdir.

Korrupsiya muammosi - qisqa vaqt ichida hal qilinishi mumkin bo'lmagan muammodir. Uni hal qilish uchun deyarli har bir davlatga ma'lum vaqt talab etilgan bo'lib, bu davr mobaynida korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunchilik shakllantirish, unga qarshi kurashishga mo'ljallangan zarur tuzilmalar yaratish, fuqarolik jamiyati rivojlantirish zarur. Aynan mana shunday evolyutsion yo'ldan bugungi kunda sanoatlashgan ko'plab rivojlangan davlatlar o'tgan. O'zbekiston Respublikasida ham hozirgi kunda shunga o'xshash jarayon bormoqda.

Hozirgi vaqtda korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunchilikning jadal rivojlanayotganini, shuningdek, davlat fuqarolik xizmatchilari uchun belgilangan xizmat xulq-atvori antikorrupsiyaviy standartlarining taraqqiyotini ko'rish mumkin. Bir qator davlatlarning korrupsiyaga qarshi siyosati tajribasi va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat xizmati tizimida, shuningdek, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarida korrupsiyaga qarshi kurashishning eng samarali huquqiy vositalari aynan ma'muriy-huquqiy vositalardir. Ushbu vositalardan mohirona foydalanish orqali shunday ijtimoiy va ma'muriy muhitni shakllantirish mumkinki, unda korrupsiya mavjud bo'la olmaydi, rivojlanish haqida esa gapirma ham bo'ladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, davlat xizmatchisi o'zining aybli harakatlari oqibatida ko'pincha korrupsiyaviy huquqbuzarlik markazida turadi; u maqsadli ravishda korrupsiyaviy vaziyatni shakllantiradi va buning natijasida qonun bilan qo'riqlanadigan ommaviy-huquqiy manfaatlarga zarar yetkazadi. Shundan kelib chiqqan holda, hozirgi vaqtda davlat xizmatchisining umuman va xususan, davlat fuqarolik xizmatchisining antikorrupsiyaviy maqomini shakllantirish hamda qonunchilikda mustahkamlash vazifasi har qachongidan ham dolzarbdir.

Shunday qilib, korrupsiyaga qarshi kurashishni ma'muriy-huquqiy tartibga solish muammolari ilgari ham tadqiqot obyekti bo'lganligiga qaramasdan, hozirgi vaqtda davlat

fuqarolik xizmatchilari xizmat xulq-atvorining antikorrupsiyaviy standarti ishlab chiqish zarurdir. Shundan kelib chiqqan holda, davlat fuqarolik xizmatchilari xizmat xulq-atvori antikorrupsiyaviy standartlarini ma'muriy-huquqiy tartibga solishni tadqiq etish o'ta dolzarb va o'z vaqtida amalga oshirilgan deb hisoblanadi. Davlat fuqarolik xizmatchilari xizmat xulq-atvori antikorrupsiyaviy standartlari ularning ma'muriy-huquqiy maqomining tarkibiy qismi ekanligi asoslangan; shu munosabat bilan ularning tuzilishiga taqiqlar, cheklovlar, rag'batlar hamda rioya etilmaganligi uchun intizomiy yoki boshqa ta'sir choralari qo'llanilishi lozim bo'lgan ma'naviy-axloqiy talablar kiritiladi.

Davlat fuqarolik xizmatchilari xizmat xulq-atvori antikorrupsiyaviy standartlarining tasnifi ularni mustahkamlash shakli, ta'sir ko'rsatish uslublari hamda ularni buzishning huquqiy oqibatlariga ko'ra amalga oshirilishi mumkin. Ishda korrupsiyaviy ta'sirga ko'proq moyil bo'lgan lavozimlarni egallab turgan xizmatchilar uchun antikorrupsiyaviy standartlar ta'sir doirasini kengaytirish zaruriyati asoslangan; shu munosabat bilan bir qator antikorrupsiyaviy cheklovlar va majburiyatlar tegishli davlat xizmatchisining otasini, voyaga yetgan farzandlari, shuningdek, tug'ishgan aka-ukalari va opa-singillariga ham taalluqli bo'lishi lozim. Korrupsiyaga qarshi kurashish qonunchiligi ta'sirini kuchaytirish maqsadida, davlat fuqarolik xizmatchisining lavozim reglamentiga ilova sifatida "Xizmat xulq-atvorining antikorrupsiyaviy lavozim standarti"ni kiritish taklif etiladi.

Rotatsiyani amalda qo'llash uchun, korrupsiyaviy ta'sirga ko'proq moyil bo'lgan davlat xizmati lavozimlarining maxsus reyestrini tasdiqlash zaruriyati yuzaga keladi va korrupsiyaga olib boruvchi sohalarni tez-tez almashtirib turish zarurdir. Ushbu holat korrupsiyaviy moyilikni kamaytirishi amalda o'z isbotini va natijasini berib kelmoqda. Jamoa va rahbariyat ishonchni yo'qotganlik munosabati bilan ishdan bo'shatish asoslarini kengaytirish zaruriyati asoslangan. Xususan, xizmatchi o'zini korrupsiyaviy huquqbuzarlikka undayotgan shaxslar haqida ish beruvchiga yoki prokuratura organlariga xabar bermaganligi uchun ham ishdan bo'shatilishi lozimligi taklif etish zarurdir.

Davlat fuqarolik xizmatchilari xizmat xulq-atvorini ta'minlashda ma'muriy javobgarlik instituti imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmagan; shu sababli Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda korrupsiyaga qarshi kurashish qonunchiligini buzganlik uchun alohida bob ajratish zarur deb hisoblanadi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, davlat fuqarolik xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi xulq-atvor standartlarini ma'muriy-huquqiy tartibga solish – bu tizimli islohotlarning poydevoridir. Davlat fuqarolik xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi xulq-atvor standartlarini ma'muriy-huquqiy tartibga solish ko'p bosqichli va kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu sohada normativ-huquqiy asoslar, tashkiliy mexanizmlar, monitoring va baholash tizimlari, ilmiy tadqiqotlar, jamoatchilik ishtiroki va javobgarlik choralarining uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu yo'nalishlarning har birini alohida tahlil qilish, mavjud muammolar va takomillashtirish yo'llarini aniqlash, xorijiy tajribani o'rganish va milliy qonunchilikka moslashtirish ilmiy yangilik va amaliy ahamiyat kasb etadi. Yangi O'zbekiston sharoitida davlat boshqaruvi tizimining samaradorligi davlat xizmatchilarining halolligi va kasbiy etikasi bilan bevosita bog'liqdir. Korrupsiya davlat xizmatiga bo'lgan ishonchni pasaytiruvchi va milliy xavfsizlikka tahdid soluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Jahon banki va Transparency International ma'lumotlariga ko'ra, korrupsiyaga qarshi samarali xulq-atvor standartlarining mavjudligi davlat boshqaruvi sifatini 20-30 foizga oshirish imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan “Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida”gi hamda “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi qonunlar davlat xizmatchilarining xulq-atvoriga yangicha talablarni qo'ydi. Xususan, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish, daromadlarni deklaratsiyalash va korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatda bo'lish majburiyatlari qonunchilik darajasida mustahkamlandi. Biroq, amaliyotda ushbu normalarning ishlash mexanizmlarida, xususan, xulq-atvor standartlarini buzganlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta'minlashda va preventiv choralarni qo'llashda bo'shliqlar mavjud. Shu bois, davlat fuqarolik xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi xulq-atvor standartlarini ma'muriy-huquqiy jihatdan takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ishonchim komilki, faqatgina axloqiy normalarni huquqiy va qonuniy tartibga solish orqali biz Yangi

O‘zbekistonda korrupsiyadan xoli jamiyat barpo eta olamiz. Bu nafaqat huquqiy zarurat, balki kelajak avlod oldidagi ma’naviy burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – T.: «O‘zbekiston», 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining «Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida»gi Qonuni. – T., 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-21-son Farmoni, 16.02.2026 yil.
4. Rose-Ackerman S. Corruption and Government. – Cambridge University Press, 1999.